

МАКРОСКОПІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІМУННИХ УТВОРЕНЬ ПРЯМОЇ КИШКИ І КЛОАКИ КУРЕЙ У ПОСТНАТАЛЬНОМУ ПЕРІОДІ ОНТОГЕНЕЗУ

Проведено макроскопічні дослідження імунних утворень слизової оболонки прямої кишки і клоаки курей віком від 1 до 36 місяців. Встановлено, що у курей всіх вікових груп вона насичена лімфоїдними вузликами (ЛВ), загальна кількість та щільність розташування яких з віком курей змінюються хвилеподібно. Кількість ЛВ на одиницю площі у прямій кишці більшості курей децю збільшується у каудальному напрямку, а в клоаці – в тому ж напрямку помітно зменшується. Найбільша загальна кількість ЛВ в прямій кишці зареєстрована у курей віком 8 міс, а у клоаці – у 9-місячних.

Постановка проблеми

Як відомо, в слизовій оболонці кишечника птахів і ссавців розташована лімфоїдна тканина, яка на думку переважної більшості вчених є місцем активації Т- і В-лімфоцитів і формування їх ефекторних клітин [1]. Вона включає дифузно розташовані лімфоцити, поодинокі ЛВ на

різних стадіях формування та їх агрегати. Останні у тонкій кишці представлені Пейєровими бляшками та дивертикулом Меккеля [2-4], у сліпих кишках курей – мигдаликами [5,6]. Стосовно лімфоїдної тканини прямої кишки і клоаки дані у науковій літературі суперечливі. Є повідомлення, що в прямій кишці ЛВ відсутні, але вони знаходяться у великій кількості в каналі, що веде до клоакальної сумки [7]. Поодинокі ЛВ виявляються також в самій клоаці, в ділянці проктодеуму та уродеуму [8].

Метою нашої роботи було: встановити насиченість слизової оболонки прямої кишки і клоаки курей ЛВ у зв'язку з ростом кишки у постнатальному періоді онтогенезу.

Матеріал і методи

Дослідження проведені на 65 клінічно здорових курях яйценосного кросу Швер 579 віком від одного до 36 місяців, вирощених на птахофабриці Старосолотвинська Бердичівського району Житомирської області (64 голови) та в домашньому господарстві (1 курка віком 36 місяців) того ж району. При виконанні роботи нами використані загальноприйняті макроскопічні методи морфологічних досліджень [9,10]. Статистичну обробку цифрових показників результатів досліджень проведено за допомогою програми Excel'97.

Результати досліджень

Пряма кишка у курей коротка і починається у місці впадання сліпих кишок у травний канал і закінчується переходом в клоаку. Остання є мішкоподібним розширенням задньої частини кишкової трубки, де закінчується травна, сечовидільна та статева системи. Довжина прямої кишки та клоаки з віком курей змінюється (табл.1). Так, цей показник нерівномірно зростає від $5,75 \pm 0,7$ см у одномісячних курей до $14,29 \pm 0,4$ см у 10-місячних, в той час як максимальна загальна довжина кишечнику відмічена у 18-місячних курей (табл.1).

Таблиця 1. Динаміка морфометричних показників прямої кишки і клоаки курей, $M \pm m$

Вік, Міс	N	Довжина тіла, см	Довжина всього кишечнику, см	Довжина прямої кишки і клоаки, см	K*	Відносна довжина прямої кишки і клоаки до довжини тіла, %	Відносна довжина прямої кишки і клоаки до довжини всього кишечнику, %
1	2	3	4	5	6	7	8
1	4	$18,25 \pm 0,69$	$117,3 \pm 3,66$	$5,75 \pm 0,7$	0,77	$31,41 \pm 2,98$	$4,91 \pm 0,63$
2	7	$31,7 \pm 0,96$	$153,6 \pm 4,91$	$9,26 \pm 0,97$	-0,34	$29,41 \pm 3,61$	$6,04 \pm 0,66$
3	6	$37,25 \pm 0,66$	$181,95 \pm 6,87$	$11,75 \pm 1,1$	-0,16	$31,59 \pm 3,1$	$6,43 \pm 0,44$

Продовження таблиці 1.

1	2	3	4	5	6	7	8
4	5	38,6±0,56	198,24±6,6	11,50±1,6	0	29,81±4,18	5,86±0,95
5	4	39,88±0,35	187,8±11,49	12,78±0,55	-0,24	32,05±1,48	6,82±0,21
6	9	41,31±0,33	207,76±8,74	13,01±1,43	-0,09	31,52±3,48	6,25±0,55
7	5	43,1±0,51	222,14±11,4	13,06±0,5	-0,16	30,32±1,27	5,91±0,37
8	4	41,88±0,62	206,2±11,63	13,53±0,99	0,83	32,27±2,01	6,62±0,82
9	3	40,83±0,67	200,3±20,31	14,00±1,9	-0,3	34,31±4,86	6,97±0,26
10	7	40,86±0,53	205,3±4,96	14,29±0,4	0,06	34,98±1,05	6,97±0,25
12	3	39,67±0,67	209,0±15,6	12,83±0,25	-0,95	32,37±1,15	6,18±0,57
18	4	41,5±0,78	226,1±9,73	13,63±0,35	-0,16	32,85±1,12	6,04±0,17
24	3	41,33±0,91	205,7±8,74	13,33±0,25	0,69	32,26±0,52	6,49±0,2
36	1	40,5	222,5	12,5	-	30,86	5,62

K* – коефіцієнт кореляції довжини прямої кишки і клоаки до довжини тіла

Відносна довжина прямої кишки з клоакою до загальної довжини всього кишечника у всіх вікових групах курей знаходиться в межах 4,91±0,63% та 6,97±0,26%. Максимальне значення даного показника відмічено у курей віком 9 місяців (табл. 1). Відносна довжина прямої кишки і клоаки до довжини тіла з віком курей також змінюється незначною мірою і лежить в межах 29,41±3,61% (у 2-місячних) – 34,98±1,05% (у 10-місячних).

Макроскопічно в слизовій оболонці прямої кишки і клоаки ЛВ виявлялися у курей всіх досліджених вікових груп, але у курей місячного віку в клоаці їх реєстрували лише у 50% особин. У прямій кишці ЛВ розташовані між складками слизової оболонки поодинокі, інколи попарно. Середній вміст ЛВ у слизовій прямої кишки був значно вищим, ніж у клоаці у всіх вікових групах, за виключенням 36-місячної курки (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка кількості ЛВ у прямій кишці та клоаці курей

Вік, міс	Пряма кишка			Клоака		
	M±m	X _{min}	X _{max}	M±m	X _{min}	X _{max}
1	39,5±23,85	17	76	21,7±9,9*	14	28
2	279,43±47,69	163	442	122,57±23,54	29	176
3	348,33±61,77	193	483	158,83±31,72	84	249
4	390,8±92,3	228	624	221,8±39,49	127	270
5	328,25±59,6	258	441	192,0±44,3	112	258
6	331,75±84,19	146	625	166,88±61,14	14	334
7	459,4±96,55	325	705	114,4±39,12	18	169
8	463,5±107,27	289	636	215,75±72,86	127	320
9	439,67±104,43	329	567	293,33±81,34	222	399
10	462,86±85,23	157	613	275,86±55,43	167	476
12	253,00±64,49	178	326	95,67±72,01	44	191
18	334,5±40,88	280	397	175,25±38,6	131	252
23	343,33±53,77	366	741	187,33±37,17	141	225
36	131	-	-	164	-	-

* ЛВ виявляли у 50% особин

Загальна кількість ЛВ у прямій кишці та клоаці з віком курей змінюється хвилеподібно. Максимальна середня кількість ЛВ у прямій кишці виявлена у курей віком 8 міс (463,5±107,27), а в клоаці – у 9-місячних (293,33±81,34). У курей старшого віку вміст ЛВ також хвилеподібно зменшується (табл. 2).

Загальна щільність розташування ЛВ на одиниці площі слизової оболонки прямої кишки і клоаки з віком курей зазнає значних змін (табл. 3).

Максимальне значення цього показника відмічено у прямій кишці курей віком 2 місяці (29,9±3,6 ЛВ/см²). У курей старшого віку він змінюється хвилеподібно, причому наближена до максимальної щільність ЛВ зареєстрована у 8-місячних особин (28,44±6,78 ЛВ/см²). У курей віком 12 місяців і старших щільність ЛВ значно зменшується. Найнижче значення зафіксоване у 36-місячній курки – 9,4 ЛВ/см² (табл. 3).

Таблиця 3. Щільність розташування ЛВ у слизовій оболонці прямої кишки і клоаки в постнатальному періоді онтогенезу, ЛВ/см² (M±m)

Вік, міс	Пряма кишка			Клоака		
	на всій площі	краніальна частина	каудальна частина	на всій площі	краніальна частина	каудальна частина
1	11,18±5,74	9,31±4,75	13,8±7,14	5,1±1,0*	7,9±3,89*	4,1 (25%)
2	29,9±3,6	26,51±3,35	29,2±4,84	14,2±1,97	15,11±2,29	10,48±2,45
3	24,52±3,31	23,05±3,62	26,09±5,91	12,96±1,31	16,25±5,23	11,61±0,59
4	25,63±4,17	22,52±3,87	28,09±4,59	16,72±1,93	18,8±2,4	14,3±2,29
5	24,03±1,27	23,66±1,08	24,54±3,47	10,89±2,2	12,33±2,67	10,38±2,48
6	19,66±3,13	19,87±3,39	20,36±3,43	10,05±2,99	12,04±3,52	8,7±2,77
7	22,1±4,45	25,0±6,86	18,37±1,78	6,00±1,78	7,18±2,35	5,62±1,71
8	28,44±6,78	30,94±4,94	26,07±7,18	11,25±5,04	14,01±5,58	8,82±5,48
9	25,97±3,42	21,52±4,08	31,71±6,59	12,00±2,61	18,25±8,37	9,19±1,3
10	25,74±4,25	27,9±4,49	23,3±4,37	12,73±1,45	16,90±2,74	10,4±1,16
12	13,91±2,67	18,2±1,14	11,21±2,33	5,1±3,66	7,17±2,4	10,9 (33%)
18	16,61±2,56	12,88±3,52	20,1±2,99	9,42±2,32	10,95±2,58	8,03±2,69
23	17,35±2,13	15,25±3,95	18,48±2,03	9,06±1,82	12,71±2,58	3,6 (33%)
36	9,4	9,2	9,6	6,92	9,1	5,73

* ЛВ виявлялися у 50% особин.

Така ж динаміка загальної насиченості слизової оболонки ЛВ спостерігається і в клоаці, щоправда максимальне значення даного показника зареєстровано у 4-місячних курей (16,72±1,93 ЛВ/см²). Найнижча щільність ЛВ відмічена у одно- та 12-місячних курей (5,1±1,0 та 5,1±3,66 ЛВ/см² відповідно).

Слід зазначити, що ЛВ у слизовій оболонці прямої кишки та клоаки розташовані нерівномірно. У переважної більшості досліджених курей каудальна частина прямої кишки містить більше ЛВ ніж краніальна, в клоаці ж навпаки – кількість ЛВ у каудальному напрямку помітно зменшується (табл. 3). Максимальне значення показника у краніальній частині прямої кишки зареєстровано у курей віком 8 місяців, а в

каудальній частині – у 9-місячних, що становить відповідно $30,94 \pm 4,94$ ЛВ/см² та $31,71 \pm 6,59$ ЛВ/см² (табл.3).

В краніальній і каудальній частинах клоаки найбільш насиченою ЛВ є слизова 4-місячних курей ($18,8 \pm 2,4$ та $14,3 \pm 2,29$ ЛВ/см² відповідно). Найнижчим цей показник є у краніальній частині клоаки 7- та 12-місячних курей ($7,18 \pm 2,35$ та $7,17 \pm 2,4$ ЛВ/см² відповідно). У каудальній частині клоаки в окремих особин 12- та 23-місячного віку ЛВ не виявлялися. Мінімальна насиченість слизової ЛВ спостерігалася у курей 23-місячного віку ($3,6$ ЛВ/см²).

Висновки

1. Довжина прямої кишки і клоаки курей збільшується до 10-місячного віку.
2. Слизова оболонка прямої кишки і клоаки насичена лімфоїдними вузликами, які макроскопічно виявляються у всіх досліджених вікових групах курей.
3. Загальна кількість ЛВ та їх щільність розташування з віком курей змінюється хвилеподібно. Найбільша загальна кількість ЛВ в прямій кишці зареєстрована у курей віком 8 місяців, а у клоаці – у 9-місячних.
4. Кількість ЛВ на одиницю площі у прямій кишці більшості курей збільшується у каудальному напрямку, а в клоаці – в тому ж напрямку зменшується.

Перспективи подальших досліджень

Матеріал викладений у статті є фрагментом дослідження морфофункціональних особливостей імунних формувань кишечника курей. Вивчення впливу антигенної стимуляції на появу та ріст імунних структур макроскопічні дослідження будуть проведені у невакцинованих та вакцинованих курей, віком від вилуплення до одного місяця.

Література

1. Avian immunology /eds Rose M.E., Payne L.N., Freeman B.M. – Clark Constable Limited, Edinburgh, UK, 1981.– P. 63–134.
2. Gut associated lymphoid tissue in the chicken. I. Morphology, ontogeny and some functional characteristics of Payer's patches /Befus AD, Johnston N., Leslie GA, Bienenstock J. //J.Immunol. – 1980. – V. 125. – P.2626 – 2632.
3. Burns RB. Histology and Immunology of Peyer's patches in the domestic fowl (*Gallus Domesticus*) //Research in Veterinary Science.– 1982.– 32. – P.359–367.
4. Калиновська І.Г. Імунні утворення порожньої кишки курей // Таврический медико-биологический вестник. – 2006. – Т.9. – №3. – С. 61–64.

-
5. Distribution of lymphoid tissue in the caecal mucosa of chickens /H.Kitagawa, Y.Hiratsuka, T.Imagawa, M.Uehara //J.Anat.– 1998.– 192. – P.293–298.
 6. Хомич В.Т., Калиновська І.Г. Розвиток сліпокишкових мигдаликів курей у постнатальному періоді онтогенезу //Вісник ДАУ. – 2006. – №1. – С. 71–57.
 7. Friedman A., Bar-Shira E., Sklan D. Ontogeny of gut associated immune competence in the chick //World's Poultry Sci. – 2003. – V. 59. – P. 209 – 219.
 8. Gut-associated lymphoid tissue in the chicken. I. Morphology, ontogeny, and some functional characteristics of Peyer's patches. /Befus AD, Johnston N, Leslie GA, Bienenstock J.//Journal of Immunology.– 1980.–125. – P.2626–2632.
 9. Автандилов Г.Г. Медицинская морфометрия. Руководство. – М.: Медицина, 1990. – 384с.
 10. Горальський Л.П., Хомич В.Т., Кононський О.І. Основи гістологічної техніки і морфофункціональні методи дослідження у нормі та при патології. – Житомир: "Полісся", 2005.– 288 с.
-
-